

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th February, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

AMIR TEMUR TEMURIYLAR SULOLASINING KELIB CHIQISHI

Maxamatjanov Abror Madamin o'g'li

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat

pedagogika universiteti tarix fakulteti 4 bosqich talabasi

Anotatsiya

Ushbu tezisda XIV-XV-asrlarda yirik imperiya tuzgan o'zbek davlatchilik taixida yangi davrni boshlab bergan Temuriylar sulolasining kelib chiqish tarixi batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Mo'g'ullar, fotix, Turk, Kesh, Chingizxon, musulmon

Amir Temur (Eski turkcha: تیمور امیر – Amir Temur) (1336-yil 9-aprel – 1405-yil 18-fevral) – o'rta asrlarning buyuk turk askari va qo'mondoni, Temuriylar imperiyasi asoschisi, Oltin O'rda, Mamluq sultonligi, Dehli sultonligi, Usmonli davlati, Kavkaz va Eronidagi davlatlar yengishi ortidan musulmon olamining mutloq yetakchisi, yeri 4,4 mln km² ga yetishgan 14-yuzyillik eng kuchli davlati quruvchisi, 35 yillik boshqaruvi va yurishlari chog'ida biror urushni yutqazmagan qo'shinboshi, tarixda ko'rilgan uchta buyuk harbiy-taktik lashkarboshilardan biri, Temuriylar uyg'onish davri yaratuvchisi, ilm-fan, me'morchilik, san'at va adabiyot homiysidir.

Temuriylar sulolasi, o'zini **Ko'ragoniy** deb ham atagan, diniy jihatdan sunniy musulmon¹ sulola millat jihatidan esa turk urug'i², fotix Temur avlodidan bo'lgan. Ko'ragoniy“ so'zi mo'g'ulcha „Kuragan“ so'zining mahalliy turkiy xalq tilida o'zgartirilgan shakli bo'lib, „kuyov“ ma'nosini bildiradi. Bu sulola tomonidan qo'llanilgan sharaflı unvon edi, chunki Temur Chingizxonning bevosita avlodi Saroy Mulkxonimga uylangan edi. Temuriylar sulolasi tarixda ikkita muhim imperiya – Eron, Iroq, Suriya va O'rta Osiyoda joylashgan Temuriylar imperiyasi(1370-1507) va Hindiston yarimorolida joylashgan Temuriy-Boburiylar imperiyasini tuzdilar(1526-1857). Temuriylar sulolasining kelib chiqishi Mo'g'ullar imperiyasining asoschisi Chingizxonning qo'shinining qoldiqlari

¹ Maria E. Subtelny, *Timurids in Transition: Turko-Persian Politics and Acculturation in Medieval Persia*, Vol. 7, (Brill, 2007), 201.

² B. F. Manz, "Tīmūr Lang", in *Encyclopaedia of Islam*, Online Edition, 2006

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th February, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

boʻlgan Barlas nomi bilan mashhur turk-moʻgʻul qabilasiga borib taqaladi. Oʻrta Osiyoni moʻgʻullar bosib olgandan soʻng, barlaslardan hozirgi Qozogʻistonning janubiy qismidagi Chimkentdan Taraz va Olmaotagacha boʻlgan hududlarga joylashdilar, keyinchalik bu yerlar bir muddat Moʻgʻuliston – fors tilida „Moʻgʻullar oʻlkasi“ nomi bilan mashhur boʻldi va ular bilan aralashib ketdi. Darajasi mahalliy turk va turkiy tilli aholi bilan boʻlgan, shuning uchun Temur hukmronligidan ancha oldingi davridayoq barloslar til va odatlar jihatidan butunlay turk edilar. Temurbek shabon oyining yigirma beshida, hijriy yetti yuz oʻttiz oltinchi yilda (8.04.1336), oʻn ikki hayvonli Turk yilligiga koʻra Sichqon yilida Kesh shahri yaqinidagi Xoʻja Ilgʻor qishlogʻida tugʻilgan.³ Otasi Amir Taragʻay (oʻrta chogʻ turkchasida Taragʻay – qoraquyruq qushi) barlos qabilasining beklaridan biri va qabilaning asosiy 5 ta urugʻidan birining yetakchisi edi.⁴ Taragʻaybek Chigʻatoy ulusining taniqli beklaridan biri boʻlib, Kesh viloyatida amirlik qilgan. Amir Taragʻay yillik Ili daryosi boʻyida Xon tomonidan chaqiriladigan yurt beklarining qurultoyiga chaqirilgan va bunday yigʻinlarda qoldirmasdan qatnashgan. Butga topinuvchi oʻlaroq tugʻilgan Taragʻaybek Chigʻatoy ulusi orasida birinchilardan boʻlib islom dinini qabul qilgan. Otasi Barqul Noyondek Taragʻaybek harb va siyosat ishlariga qiziqmagan va asosan islom dinini oʻrganish bilan umrini kechirgan. Temurbek tez-tez qabrini ziyorat qiladigan va keyinchalik qabri ustiga maqbara (1373–1374) qurdirgan Shamsiddin Kulol Taragʻaybekning piri boʻlgan. Onasi Takina Xotun va yoki Takina Mohbegim toʻgʻrisida bilgiler oz. Zafarnoma (Yazdli Sharafiddin)da yolgʻiz otigina soʻzlanadi. Temur saroyida yozilgan, biroq yozuvchisi aniq bilinmagan Muyizz al-Ansab (Izzatli nasablar) asarida Takina Xotun barlos qabilasi bilan chegaradosh boʻlgan Chigʻatoy ulusining Yasaur qabilasidan ekanligi yoziladi Temurbekning siyosiy kitobyozar raqibi Ahmad ibn Arabshoh oʻz Ajoyib ul-maqdur fi navaib (fi axbor) at-Taymur (arabcha: *نوايب في المقدر عجائب* – oʻzbekcha: Temurdagi taqdirning ajoyibotlar) asarida uning Chingizxonning naslidan ekanligini yozadi Temurbek bilan yuzma-yuz soʻzlashgan Ibn Haldun (1400–01) Temurbek onasini afsonaviy

³ https://uz.wikipedia.org/wiki/Amir_Temur

⁴ The rise and rule of Tamerlane, B. F. Manz va The Mongol Period B. Spuler 2013-08-30 0010

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th February, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

„Avesto“ bahodiri Manuchehrning avlodidan ekanligini aytganini yozadi. 18-
yuzyillikda yuzaga chiqqan Temurbek kimligi to‘g‘risidagi kitoblarda Takina Xotun
Buxoro „Sadr ash-Sharia“ (Shariat qonunlarini izohlovchi)si Ubaydullo
Mahbubiyning qizi o‘laroq tanitiladi. O‘zbek tarixchisi Turg‘un Fayziyez o‘zining
„Temuriylar shajarasi“ (Toshkent, 1995) kitobida Temurbekning onasi to‘g‘risida
„Jangnomayi Amir Temur Ko‘ragon“ kitobiga tayangan holda Buxoro
ulamolarining eng ulug‘i „Sadr ash-Sharia“ning qizi ekanligini bildiradi. Xulosa
qilib aytadigan bo‘lsak Temurbekning turk yoki mo‘g‘ul ekanligi to‘g‘risidagi
bilimlar yolg‘iz kunbotar olamidagina tortishmali. Rui Gonsales de Klavixo
Temurbekning kelib chiqishini Chig‘atoy ulusining ellariga bog‘lasa, nabirasi
Muhammad Tarag‘ay (Ulug‘bek nomi bilan tanilgan) „Tarix-i arba ulus“ kitobida
Shajarat al-atrak (Turklar kelib chiqishi)ni ko‘rsatadi va unga ko‘ra Temurbek va
ota-bobolari Yofas o‘g‘li Turkning bolalari ekanligini aytadi. Temurbek tarixi
bo‘yicha 3 salmoqli kitobdan birisi sanalgan Ahmad ibn Arabshohning „Ajoyib ul-
maqdur fi nawaib at-Taymur“ kitobida bo‘lsa Temurbekni barlos turki ekanligini
yoziladi:

Turklarda ham Arablarda bo‘lganidek qabilalar va urug‘lar bordir va har bir qabilada
vazir (qabilaboshi) bordir. U o‘z qabilasi ichida yashash tarzi bo‘yicha maslahat
beradigan yorituvchi chiroqdir. Ulardan birinchisi Arlot, ikkinchisi Jaloyir,
uchinchisi Qavchin, to‘rtinchisi Barlosdir. Temur(bek) to‘rtinchisidan chiqqandir.“
(4-bet).⁵ Temurbek Turk ekanligidan g‘ururlanar, o‘z o‘rnida o‘ziga qarata aytilgan
Mo‘g‘ul so‘zini yomon ko‘rardi.⁶ O‘zbek tarix yozuvchilari Temurbekning so‘zsiz
turk bo‘lganligini aytib keladi. Temurbekning o‘zi yozganligi aytiladigan Mulfazot-
i Temuriy (Temur qissalari yoki Temur tuzuklari) kitobida Tarag‘aybek o‘g‘li bilan
so‘zlashganda turk kelib chiqishli ekanligini aytgani yoziladi. Turli o‘rganilishlar
natijasida Amir temurning Barlos urugidan ekanligi va bu urug‘ 13 asrda tyron
zaminiga ko‘chib kelishi orqali turkiylashib ketishi va bu urugdan bo‘lgan Amir
temurning siyosat maydoniga chiqish jarayoni ayni movounhharda yetilgan notinch
vaziyatga to‘gri keldi. temuriylar davlati gullab yashnagani va obonlashtirish ishlari
siyosiy va marifiy ishlarga ulkan etibor berilganligi haqida aytishimiz joizki bunga
Amir temurning Temur tuzuklari va turli manbalar.guvohlik.beradi. “Biz kim mulki

⁵ <https://www.vialibri.net/years/books/13654327/1875-arabic-manuscript-ibn-arabshah-ahmad-1389-ajab-al-maqdur-fi-nawaib-al>

⁶ Yusuf Husayn Xon, Two studies in early mongol history, 1976

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th February, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

turon, Amiri turkistonmiz, Turk xalqlaring bosh bog'ini .Kabi iboralari ham temuriylar davlati qanchalik qudratli turkiy davlat ekanligini ochib beradi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdulahad Muhammadjonov, Amir Temur va temuriylar saltanati“Qomuslar bosh tahririyati”. Toshkent. 1994. 38 b.
2. Yusuf Husayn Xon, Two studies in early mongol history, 1976
3. Temur tuzuklari. “O'zbekiston”. Toshkent. 2016
4. B. F. Manz, "Timūr Lang", in Encyclopaedia of Islam, Online Edition, 2006
5. Настич В. N. Денежное хозяйство Южного Казахстана в XIX веке (по документам „Туркестанского архива“) // Ориенталистика. 2020.

E- Conference Series

Open Access | Peer Reviewed | Conference Proceedings

